

„Zmierzch” czy już „noc” Emiratu Kaukaskiego?

Jarosław Kardaś

Kaukaz Północny przez wiele lat uchodził za najbardziej niestabilny region Federacji Rosyjskiej. Świadczą o tym dwie wojny czeczeńskie oraz samo odrodzenie islamu (w tym również radykalnego) na tych terenach po upadku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Istnieje także przekonanie, że republiki leżące na Kaukazie Północnym są tak odmienne kulturowo od rosyjskiego centrum, iż nie powinno się ich traktować jako integralnej części samej Federacji¹. Wydaje się również, że Rosja nie ma obecnie wypracowanej długofalowej polityki wobec Kaukazu Północnego. Częściowa stabilizacja tego regionu (którą możemy obserwować w ostatnich latach) jest wynikiem raczej splotu kilku czynników natury wewnętrznej oraz zewnętrznej, aniżeli zastosowania konkretnej koncepcji politycznej (która będzie możliwa do realizacji także w przyszłości). Można zatem wysnuć hipotezę, że w okresie 2009-2015 doszło do uspokojenia sytuacji na Kaukazie Północnym, ponieważ kryzys organizacyjny oraz tożsamościowy przeżywała największa organizacja terrorystyczna działająca na tym obszarze – *Emirat Kaukaski*. Po drugie, z tą częściową stabilizacją mamy do czynienia również dzięki temu, że działania podejmowane przez Władimira Putina i klan Kadyrowów w ramach tzw. *polityki czeczenizacji* zaczęły przynosić sukcesy w walce z bojownikami kaukaskimi.

Terroryzm jako przykład zagrożenia asymetrycznego

Działania *Emiratu Kaukaskiego* mają w dużej mierze charakter terrorystyczny, a więc są z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego traktowane jako zagrożenia asymetryczne. Termin ten zyskał na znaczeniu szczególnie po wydarzeniach z 11 września 2001 r². Od momentu ataków zorganizowanych przez *Al-Kaidę* na Stany Zjednoczone, zdano sobie sprawę, że bezpieczeństwo wewnętrzne państw nie zależy już tylko od potencjałów militarnych posiadanych przez ofiarę ataku oraz agresora. Tradycyjny konflikt zbrojny (w którym to w łatwy sposób można było zlokalizować wroga oraz określić jego

¹ S. Markedonov, *The North Caucasus: The Value and Costs for Russia*, za: <http://eng.globalaffairs.ru/number/The-North-Caucasus-The-Value-and-Costs-for-Russia-16287> (dostęp 13.03.2016 r.).

² Z. Ciekankowski, *Działania asymetryczne jako źródło zagrożeń dla bezpieczeństwa*, *Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza, Safety & Fire Technique*, Kwartalnik 2009/3, s. 47.

realną siłę) przechodzi do historii. Konflikty zmieniły swój charakter i coraz częściej przybierają postać starcia asymetrycznego, w którym to jedna strona dysponuje zdecydowanie mniejszym potencjałem³. Ten mniejszy potencjał wpływa na metody, środki oraz techniki wykorzystywane przez (teoretycznie) słabszą stronę. Mamy wówczas do czynienia z nierównowagą przeciwników, która utrudnia wykorzystanie posiadanego potencjału przez silniejszego. Silniejszym będzie oczywiście w tym kontekście konkretne państwo (dysponujące władzą, instytucjami i określoną siłą militarną), natomiast słabszym - podmiot nieposiadający atrybutów państwowości.

We współczesnym świecie terroryzm jest jednym z najczęstszych przykładów zagrożeń asymetrycznych. Samo pojęcie jest bardzo szerokie i nie posiada jednej generalnej definicji⁴. Wśród badaczy tego zagadnienia panuje jednak zgodność, co do wskazania kilku cech, które stanowią nieodłączne elementy każdego rodzaju terroryzmu. Działaniem terrorystycznym będzie więc przemoc (lub też sama groźba jej użycia) stosowana przez podmioty pozapaństwowe, która ma służyć realizacji określonego programu politycznego. Stosowanie radykalnych metod ma przede wszystkim wzbudzić strach wśród społeczeństw. Celem działania grup terrorystycznych jest najczęściej zburzenie dotychczasowego porządku (politycznego czy społecznego) w danym państwie lub też doprowadzenie do zmiany decyzji podejmowanych przez jego władze⁵.

Przez wiele lat działania terrorystyczne poszczególnych organizacji motywowane były świeckimi ideologiami politycznymi. Dotyczyło to przeważnie tych grup, które odwoływały się do ideologii skrajnie prawicowych lub lewicowych. Współcześnie jednak coraz rzadziej są one głównymi pobudkami działań terrorystycznych, a ich miejsce zajmują motywacje religijne. Dotyczy to zwłaszcza tych organizacji, które odwołują się do islamu, a konkretnie do idei dżihadu. To one w dużej mierze odpowiadały za najkrwawsze zamachy terrorystyczne na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci. Fundamentalizm islamski (którego wzrost nastąpił od lat 80-tych XX w.) jest szczególnie popularny w tych państwach muzułmańskich, które zmagają się z dużymi problemami społeczno-gospodarczymi. To w tych krajach hasła walki biednego południa z bogatą północą (odpowiedzialną za nierównomierną dystrybucję dóbr)

³ M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne – istota, specyfika, faktyczna ranga strategiczna we współczesnym świecie*, w: *Zagrożenia asymetryczne współczesnego świata*, red. S. Wojciechowski, R. Fiedler, Poznań 2009, s. 12.

⁴ R. A. Kosta, *Terroryzm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa cywilizacji zachodniej w XXI wieku*, Toruń 2007, s. 28.

⁵ M. Madej, *Zagrożenia asymetryczne – „nowy” problem bezpieczeństwa międzynarodowego*, w: *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, R. Kuźniar, B. Balcerowicz, A. Bińczyk-Missala, P. Grzebyk, M. Madej, K. Pronińska, M. Sułek, M. Tabor, A. Wojciuk, Warszawa 2012, s. 86.

trafiają na odpowiedni grunt. Inną pobudką dla organizacji terrorystycznych jest motywacja etno-nacjonalistyczna. Jest ona szczególnie widoczna wśród tych narodów, które dążą do wyzwolenia się spod panowania danej władzy i utworzenia własnych struktur państwowych. Z radykalizmem islamskim musi się mierzyć również Federacja Rosyjska.

Pustka ideologiczna po rozpadzie ZSRR na Kaukazie Północnym

Rozpad ZSRR w 1991 r. zmienił rzeczywistość pod wieloma względami. Oprócz tego, że na mapie politycznej świata pojawiło się piętnaście nowych państw, odżyły również liczne konflikty i problemy, które przez wiele lat były ukrywane przez radzieckie władze. Odradzające się konflikty etniczne przybierały nawet postać starć zbrojnych (jak chociażby wojna o Górski Karabach, między Armenią a Azerbejdżanem, czy też konflikty w Abchazji oraz w Osetii Południowej). Przebudzeniu narodowemu towarzyszyło odrodzenie religijne, które z biegiem lat zaczęło odgrywać coraz większe znaczenie na obszarze szeroko pojętego Kaukazu⁶.

Można także stwierdzić, że rozpad supermocarstwa spowodował wytworzenie się pewnej próżni ideologicznej na tym obszarze⁷. Do tej pory, czymś co łączyło społeczeństwa republik radzieckich była ideologia socjalistyczna, która przenikała wszystkie płaszczyzny życia społecznego. Po upadku komunizmu społeczeństwa byłych republik radzieckich potrzebowały nowych idei. Od drugiej połowy lat 90-tych XX w. na Kaukazie Północnym tę próżnię ideologiczną zaczął wypełniać islam (wielu badaczy twierdzi nawet, że procesy, które obserwowaliśmy na tym obszarze w przytaczanym okresie były wyjściem islamu z podziemia). Obecnie widoczne jest zjawisko przyjmowania przez mieszkańców Kaukazu Północnego tożsamości muzułmańskiej. Przejawia się to chociażby w głosowaniu na polityków, którzy są praktykującymi muzułmanami, życiem wg zasad wyznaczanych przez islam, czy też rozstrzyganiu sporów i problemów zgodnie z prawem szariatu⁸.

Na wzrost znaczenia islamu w tym regionie wpływ miało kilka czynników. Po pierwsze należy pamiętać, że republiki leżące na Kaukazie Północnym należą do najbiedniejszych obszarów Federacji Rosyjskiej. Ogromne bezrobocie oraz ubóstwo były bardzo dobrym podłożem do odrzucenia tego wszystkie-

⁶ W. Górecki, *Islam na Kaukazie. Wprowadzenie*, w: *Islam na obszarze poradzieckim*, za: http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_7_0.pdf (dostęp 06.03.2016 r.), s. 38.

⁷ M. Lejman, *Rosyjskie – dylematy współczesnej tożsamości rosyjskiej*, za: <http://www.iesw.lublin.pl/sk/numery/numer12.php> (dostęp 06.03.2016 r.).

⁸ W. Górecki, *Rosyjski Kaukaz bez zmian. Lokalna wojna na przedpolach olimpiady*, za: <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/prace-osw/2014-01-27/rosyjski-kaukaz-bez-zmian-lokalna-wojna-na-przedpolach-olimpiady> (dostęp 08.03.2016 r.), s. 51.

go, co było oferowane rodzimej ludności przez centralne władze w Moskwie. Wśród biednych społeczeństw o wiele szybciej zakorzeniają się radykalne ruchy⁹. Wzrost popularności fundamentalistycznego nurtu wśród bojowników kaukaskich widoczny był zwłaszcza po zakończeniu pierwszej wojny czeczeńskiej. Wtedy to bowiem, podczas sprawowania władzy przez prezydenta Asłana Maschadowa, Czeczeńska Republika Iczkerii (pozbawiona wsparcia finansowego z Moskwy i borykająca się z permanentnym kryzysem politycznym, społecznym i ekonomicznym) przeżywała ogromne trudności. To wielkie rozczarowanie poczynaniami nowych władz doprowadziło do wzrostu popularności islamu salafickiego, któremu towarzyszył napływ zagranicznych mudżahedinów (jak np. komendanta pochodzącego z Arabii Saudyjskiej Ibn al-Chattaba, który po wojnie został w Czeczenii i założył obóz dla bojowników, finansowany przez światowe centra dżihadu).

Nie bez znaczenia jest również fakt, że obszar Kaukazu Północnego jest jednym z najsłabiej zrusyfikowanych regionów całej Rosji. Język rosyjski wypierany jest przez rodzime języki poszczególnych narodów. Zwłaszcza wśród młodych osób widać ogromny spadek znajomości języka rosyjskiego. Przejawem tej swoistej derusyfikacji jest także zmniejszenie liczby Rosjan, którzy obecnie mieszkają na Kaukazie Północnym. Największy spadek odnotowano w Czeczenii na przestrzeni ostatnich lat. Jeszcze pod koniec lat 80-tych XX w. Rosjanie stanowili 24,81% ludności (ówczesnej Czeczeno-Inguszetii) by już w 2010 r. odsetek tej nacji wyniósł niecałe 2%.

Czym jest *Emirat Kaukaski*?

Terroryzm pochodzący z Kaukazu Północnego na przestrzeni lat ewoluował, podobnie zresztą jak sam konflikt rosyjsko-czeczeński. Przez wiele lat miał on charakter walki narodowo-wyzwoleńczej Czeczenów. Zapoczątkowany został w momencie obalenia komunistycznych władz w Groznym i przejęcia rządów przez separatystów, na których czele stał Dżochar Dudajew¹⁰. Okres tzw. pierwszej *quasi*-niepodległości Czeczenii trwał od jesieni 1991 r. do grudnia 1994 r., czyli do rozpoczęcia walk zbrojnych pomiędzy oddziałami rosyjskimi i separatystami. 27 października 1991 r. w Czeczenii odbyły się wybory parlamentarne oraz prezydenckie, w których zwyciężył Dudajew. 1 listopada nowo wybrany prezydent podpisał dekret „O państwowej suwerenności Republiki Czeczeńskiej” i *de facto* przypieczętował niezależność republiki¹¹.

⁹ K. Kraj, *Oblicza terroryzmu w Federacji Rosyjskiej*, w: *Oblicza terroryzmu*, red. T. Bąk, Kraków – Rzeszów – Zamość 2011, s. 92.

¹⁰ D. Sawa, *Rosja wobec wojny z terroryzmem na przykładzie konfliktu w Czeczenii*, w: *Zagrożenia asymetryczne we współczesnym świecie – wybrane problemy*, red. M. Rączkiewicz, Łódź 2012, s. 157.

Ponadto, już w 1992 r. separatystyczne władze odmówiły podpisania umowy federacyjnej z Rosją oraz zdecydowały się nie brać udziału w referendum konstytucyjnym, które na terenie całej Federacji Rosyjskiej zostało przeprowadzone w 1993 r. Bojownicy (od momentu rozpoczęcia wojny) prowadzili udaną walkę partyzancką, stosując przy tym różnorodne metody (w tym i metody terrorystyczne). O skuteczności tych działań, najlepiej świadczy fakt, że w sierpniu 1996 r. udało się im odbić Grozny z rąk Rosjan¹². Wśród Czechenów udział w wojnie o niepodległość był traktowany jako patriotyczny obowiązek, bowiem uważano, że wojna ma charakter narodowo-wyzwoleńczy i należy się przeciwstawić agresorowi, jakim była Rosja. Z początkiem XXI w. (po nieudolnych rządach Asłana Maschadowa i rozpoczęciu drugiej wojny czeczeńskiej) konflikt ten zaczynał jednak przyjmować charakter starcia o podłoże religijny, w którym to kluczowym postulatem było/jest wyzwolenie się muzułmańskich narodów Kaukazu Północnego spod panowania Rosji. Momentem kulminacyjnym, ukazującym tę zmianę, było powołanie 31 października 2007 r., przez Doku Umarowa (ostatniego prezydenta Czecheńskiej Republiki Iczkerii) *Emiratu Kaukaskiego*¹³. Zamiarem Umarowa było stworzenie nowego państwa na obszarze Kaukazu Północnego, w którym obowiązywałoby prawo szariat. Co ważne, państwo to (pod względem geograficznym) nie składałoby się tylko z obszaru obecnej Czechenii, ale również z pozostałych republik leżących na Kaukazie Północnym. Wg koncepcji twórców, w jego skład oficjalnie wchodzi pięć wilajetów, których obszary pokrywają się z granicami poszczególnych republik i krajów będących częścią Federacji Rosyjskiej. Możemy więc tutaj wyróżnić wilajety: Dagestanu, Czechenii, Inguszetii, wspólny wilajet Kabardy, Balkarii i Karaczaju, a także Kraju Krasnodarskiego oraz Kraju Stawropolskiego. Trzeba jednak zauważyć, że przez cały okres istnienia *Emiratu Kaukaskiego* nie powołano żadnych struktur państwowych. Była to raczej luźna koncepcja teoretyczna, która miała głównie jednoczyć bojowników kaukaskich, pragnących wyzwolić się spod panowania Federacji Rosyjskiej. Jest to niezwykle istotne, ponieważ władze w Moskwie oraz osoby pełniące najwyższe funkcje w poszczególnych republikach (z Ramzanem Kadyrowem na

¹¹ R. Witek, *Suwerenność Republiki Czecheńskiej, a integralność terytorialna Federacji Rosyjskiej, w świetle prawa międzynarodowego. Wybrane aspekty*, w: *Kaukaz w dobie globalizacji*, red. A. Furier, Poznań 2005, s. 123-124.

¹² M. Falkowski, *Czechenia a Rosja: znaczenie kwestii czecheńskiej dla współczesnej Rosji*, za: <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/prace-osw/2003-08-20/czechenia-a-rosja-znaczenie-kwestii-czecheńskiej-dla-współczesnej> (dostęp 07.03.2016 r.), s. 27-28.

¹³ W. Górecki, *Rosyjski Kaukaz bez zmian. Lokalna wojna na przedpolach olimpiady*, za: <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/prace-osw/2014-01-27/rosyjski-kaukaz-bez-zmian-lokalna-wojna-na-przedpolach-olimpiady> (dostęp 09.03.2016 r.), s. 16.

czele) traktowani są jako najwięksi wrogowie *Emiratu Kaukaskiego*. Szczególnie obecny lider Republiki Czeczenii Ramzan Kadyrow postrzegany jest w środowisku bojowników jako największy zdrajca idei niepodległościowej. Kadyrow podczas pierwszej wojny czeczeńskiej, walczył bowiem po stronie bojowników i dopiero w trakcie drugiego konfliktu zbrojnego, wraz ze swoim ojcem Achmadem, przeszedł na stronę Kremla i zaczął zwalczać separatystów¹⁴.

Emirat Kaukaski pomimo, iż nigdy nie był scentralizowaną strukturą, w niektórych okresach mógł liczyć nawet 3 tysiące członków. Jest to szacunkowa liczba (trudna do zweryfikowania), niemniej można ją przytaczać, chociażby ze względu na roczną liczbę zamachów przeprowadzanych przez bojowników. Inicjacja do szeregów *Emiratu Kaukaskiego* odbywała się poprzez złożenie przysięgi na wierność osobie, która w danym momencie pełniła funkcję głównego emira. Warto także zaznaczyć, że oprócz „zawodowych” terrorystów *Emirat Kaukaski* składał się z tzw. „pionu wsparcia”¹⁵. Pod tym pojęciem rozumiemy osoby, które były przyjazne wobec działalności tego ugrupowania i pomagały w szeroko pojętych kwestiach logistycznych (udzielanie schronienia bojownikom, czy ułatwianie im przemieszczania się). Ludzie ci bardzo często udzielali również wsparcia finansowego bojownikom. Od momentu powstania, *Emirat Kaukaski* finansowany był głównie z kwot bezpośrednio przekazywanych przez mieszkańców tego regionu lub też z haraczy ściąganych od miejscowych przedsiębiorców. Trzecim źródłem były z kolei pokaźne środki płynące z centrów światowego dżihadu.

Podsumowując można więc stwierdzić, że *Emirat Kaukaski* to organizacja terrorystyczna, która chce doprowadzić do oderwania obszaru Kaukazu Północnego od Federacji Rosyjskiej. Trzeba jednak zaznaczyć, że ta grupa terrorystyczna przeżywa obecnie ogromny kryzys organizacyjny oraz tożsamościowy. Co zatem przesądziło, że coraz częściej, mówiąc o *Emiracie Kaukaskim*, używa się formy przeszłej? Jak zawsze, w analizie tego typu zjawisk, można wskazać czynniki wewnętrzne oraz zewnętrzne, które przyczyniły się do takiego stanu rzeczy.

Czy są jeszcze charyzmatyczni liderzy wśród bojowników?

Podstawowym czynnikiem osłabiającym *Emirat Kaukaski* jest kryzys przywództwa. Od momentu powstania tej organizacji, funkcję głównego emira pełnili Doku Umarow, Aliaschab Kebekow oraz Magomed Sulejmanow. W okre-

¹⁴ „Kreml wykarmił małego smoka”. *Kariera Ramzana Kadyrowa*, za: <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/kadyrow-to-stalin-naszycz-czasow-kariera-prezydenta-czeczenii,524180.html> (dostęp 09.03.2016 r.).

¹⁵ W. Górecki, „Pelzająca” wojna domowa na Kaukazie Północnym, za: <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2011-03-15/pelzajaca-wojna-domowa-na-kaukaziepolnocnym> (dostęp 08.03.2016 r.), s. 3.

sie przewodnictwa pierwszego z nich organizacja była najbardziej efektywna w swoich działaniach. Wiązało się to m. in. z tym, że sam Umarow był partyzantem, czynnie udzielającym się podczas pierwszej wojny czeczeńskiej. Doświadczenie wojenne, które wyniósł z tego okresu z pewnością odgrywało dużą rolę przy planowaniu i organizowaniu zamachów na Kaukazie Północnym oraz w innych częściach Federacji Rosyjskiej. Był on również niekwestionowanym autorytetem dla ludności czeczeńskiej (zwłaszcza dla tej części, dla której idea niepodległościowa była najważniejsza). Swoją charyzmą przyciągał wielu nowych rekrutów każdego roku. Działania *Emiratu Kaukaskiego* w tamtym okresie charakteryzowały się dużą brutalnością¹⁶. Postępując w myśl zasady, że to Rosja okupuje Kaukaz Północny i jest wrogiem Allacha, nakazywał on bojownikom używać najbardziej radykalnych metod w walce z strukturami siłowymi Federacji Rosyjskiej oraz z władzą lokalną na Kaukazie Północnym. Trzeba jednocześnie zaznaczyć, że w czasie, kiedy pełnił on funkcję emira, zmieniała się taktyka prowadzonych działań terrorystycznych. W latach 2007-2009 (w końcowym etapie drugiej wojny czeczeńskiej) poczynania bojowników miały charakter walki partyzanckiej, prowadzonej przede wszystkim na terytorium Czeczenii. W okresie 2009-2012 głównym celem terrorystów stało się zastraszanie całego społeczeństwa rosyjskiego. Bojownicy przeprowadzili wówczas kilka zamachów w innych regionach Federacji Rosyjskiej. To wówczas *Emirat Kaukaski* zorganizował skuteczne ataki terrorystyczne w moskiewskim metrze (marzec 2010 r.), czy też na lotnisku Domodiedowo (2011 r.). Lata 2012-2013 to z kolei czas zamachów głównie na przedstawicieli władzy lokalnej na Kaukazie Północnym. Zmiana strategii wiązała się m. in. z tym, że głośne akcje nie przyniosły oczekiwanych rezultatów, a ponadto pochłaniały ogromne koszty finansowe. Umarow w ostatnim okresie przewodniczenia *Emiratowi Kaukaskiemu* (od 2013 r.), wzywał ponownie do przeprowadzenia zamachów na cele cywilne nie tylko na Kaukazie Północnym, ale w całej Rosji. Ich celem miało być stworzenie zagrożenia dla bezpieczeństwa zimowej olimpiady w Soczi w 2014 r.¹⁷

Po śmierci Doku Umarowa (jesienią 2013 r., najprawdopodobniej na skutek otrucia) członkowie *Emiratu Kaukaskiego* przez bardzo długi czas nie mogli wybrać jego następcy. Dopiero wiosną 2014 r. funkcję emira powierzono Aliaschabowi Kebekowowi¹⁸. Wybór ten dla wielu bojowników był bardzo

¹⁶ *Terror acts committed by suicide bombers in the territory of the Russian Federation*, za: <http://eng.kavkaz-uzel.ru/articles/27022/> (dostęp 13.03.2016 r.).

¹⁷ W. Górecki, *Rosyjski Kaukaz bez zmian. Lokalna wojna na przedpolach olimpiady*, za: <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/prace-osw/2014-01-27/rosyjski-kaukaz-bez-zmian-lokalna-wojna-na-przedpolach-olimpiady> (dostęp 14.03.2016 r.), s. 19-23.

¹⁸ *North-Caucasian militants finally confirm Umarov's death and elect new leader*, za: <http://eng.kavkaz-uzel.ru/articles/27589/> (dostęp 14.03.2016 r.).

kontrowersyjny, ponieważ Kebekow nie miał praktycznie żadnego doświadczenia partyzanckiego. Ponadto w środowisku miał opinię człowieka o umiarkowanych poglądach. Istniała obawa, że będąc znawcą islamskiej teologii i prawa, nie będzie nawoływał do radykalnych działań terrorystycznych. Zaniepokojenie części bojowników okazało się zasadne, bowiem po wybraniu na funkcję emira, Kebekow zakazał członkom *Emiratu Kaukaskiego* organizować zamachy na cele cywilne. Ponadto czeczeńscy członkowie organizacji nie mogli pogodzić się z faktem, że ich liderem jest Dagestańczyk. O słabnącej aktywności *Emiratu Kaukaskiego* najlepiej świadczy spadek liczby przeprowadzonych zamachów na Kaukazie Północnym. Po śmierci Kebekowa (w kwietniu 2015 r. w wyniku udanej akcji rosyjskich struktur siłowych)¹⁹ bardzo krótko, bo zaledwie przez trzy miesiące, funkcję emira pełnił Magomed Sulejmanow. Był on kolejnym nie-Czeczenem, który stanął na czele *Emiratu Kaukaskiego*. Organizacja w tym okresie przeżywała jeszcze większy kryzys, związany z dużym niedoborem nowych członków. Ponadto wielu komendantów (od jesieni 2014 r.) zaczęło składać przysięgę na wierność liderowi *Państwa Islamskiego*. Od momentu śmierci Sulejmanowa, czyli od sierpnia 2015 r. *Emirat Kaukaski* nie potrafił wyłonić spośród swoich szeregów nowego wodza, co dobitnie świadczy o kryzysie organizacyjnym tego ugrupowania.

Kryzys przywództwa to oczywiście nie jedyny czynnik wewnętrzny, który miał wpływ na zmierzch *Emiratu Kaukaskiego*. W latach 2013-2015 zauważyć można wyraźny spadek liczby rekrutów oraz ogromny niedobór środków finansowych. Brak funduszy wynikał głównie z dwóch przyczyn. Po pierwsze, z racji niedoboru rekrutów trudniej było ściągać haracze od miejscowych przedsiębiorców. Po drugie, światowe centra dżihadu przestały finansować kaukaskich mudżahedinów, ponieważ zaczęły przekierowywać transfery środków do *Państwa Islamskiego*, które w tym okresie zaczęło odnosić ogromne sukcesy w swojej działalności²⁰.

Wpływ tzw. polityki czeczenizacji i Państwa Islamskiego

Do przyczyn, które doprowadziły do spadku aktywności *Emiratu Kaukaskiego* zaliczyć można konsekwentnie realizowaną przez Federację Rosyjską, od momentu przejęcia władzy w Czeczenii przez klan Kadyrowów, tzw. *politykę czeczenizacji*. Wprowadzenie jej wiązało się w dużej mierze z tym, iż przez całe lata 90-te XX w. rosyjskie poczynania wobec „niepokornej” republiki

¹⁹ O. Krasnov, *Aliaskhab Kebekov's murder to increase influence of IS in Northern Caucasus*, za: <http://eng.kavkaz-uzel.ru/articles/31477/> (dostęp: 16.03.2016 r.).

²⁰ K. Rękawek, *Państwo Islamskie a Al-Kaida: dwa różne zagrożenia*, za: http://www.pism.pl/files/?id_plik=18203 (dostęp 12.03.2016 r.).

miały charakter reaktywny i były przez to nieefektywne²¹. Na początku ostatniej dekady XX w. Rosja musiała zmagać z innymi wewnętrznymi problemami, takimi jak tworzenie nowego systemu władzy w upadłym supermocarstwie, czy przechodzenie z gospodarki centralnie planowanej na system gospodarki wolnorynkowej. To powodowało, że Moskwa nie angażowała się aż tak bardzo w rozwiązywanie problemów Kaukazu Północnego. Nie bez znaczenia była także sama rywalizacja Michaiła Gorbaczowa z Borysem Jelcynem o to, kto zostanie nowym przywódcą Federacji Rosyjskiej. Zająta konfliktem na najwyższym szczeblu władzy Moskwa, nie zdecydowała się na zastosowanie wariantu siłowego nawet wówczas, gdy Dżochar Dudajew ogłaszał niepodległość Czeczenii. Dopiero w grudniu 1994 r., powołując się na argument „przywrócenia porządku konstytucyjnego”, zdecydowano się użyć wojska, by ponownie odzyskać kontrolę nad zbuntowaną republiką. Borys Jelcyn podejmując decyzję o użyciu wojska liczył, że szybka i skuteczna akcja militarna będzie dobrym argumentem w walce politycznej z rosnącymi w siłę komunistami (pod przywództwem Giennadija Ziuganowa) oraz nacjonalistami (z Władimirem Żyrinowskim na czele)²². Ponadto był przekonany, że zwycięstwo przyczyni się także do tego, że inne republiki nie będą w przyszłości domagać się niepodległości, czy szerokiej autonomii. Do wojny parli również rosyjscy generałowie, którzy upatrywali w tym konflikcie szansy na wzmocnienie swojej politycznej roli w wewnętrznej rozgrywce. Rezultat wojny ukazał jednak ogromną słabość byłego supermocarstwa. Klęska militarna przyczyniła się nie tylko do osłabienia wpływów Kremla na Kaukazie Północnym, ale także w państwach Kaukazu Południowego. W porozumieniu podpisanym w sierpniu 1996 r. w Chasawjurtce zawarto zapisy, mówiące o wycofaniu się wojsk rosyjskich z Czeczenii oraz zobowiązano się, że umowa regulująca stosunki rosyjsko-czeczeńskie zostanie opracowana i podpisana w ciągu najbliższych pięciu lat. Warto także zaznaczyć, że w okresie 1996-1999 Rosjanie, podobnie jak na początku lat 90-tych, nie opracowali jednej i spójnej strategii działań wobec tej kaukaskiej republiki. Pozbawiona finansowego wsparcia z centrum Czeczenia przez ponad trzy lata targana była różnymi konfliktami politycznymi, społecznymi oraz gospodarczymi. Ogromne rozczarowanie polityką prowadzoną przez Asłana Maschadowa doprowadziło do pogorszenia się nastrojów społecznych, a co za tym idzie, do rozwoju is-

21 N. Konarzewska, *Terroryzm na Kaukazie Północnym. Niekończący się konflikt?*, za: <http://www.psz.pl/116-bezpieczenstwo/terroryzm-na-kaukazie-polnocnym-niekonczacy-sie-konflikt> (dostęp 12.03.2016 r.).

22 S. Ciesielski, *Wojna w Czeczenii 1994-1996*, w: *Czeczenia – Rosja. Mity i rzeczywistość*, red. J. Brodowski, M. Smoleń, Kraków 2006, s. 35.

lamskiego fundamentalizmu na tym obszarze. Wiązało się to również z napływem radykałów muzułmańskich z Bliskiego Wschodu. To ich działalność była jedną z głównych przyczyn interwencji wojskowej Rosjan w Czeczenii w 1999 r. W sierpniu 1999 r. grupy bojowników kaukaskich dowodzone przez emira al-Chattaba oraz Szamila Basajewa przeprowadziły atak na Dagestan, w celu wyzwolenia tej republiki spod panowania rosyjskiego²³. Ponadto, radykałowie muzułmańscy byli odpowiedzialni za zorganizowanie i przeprowadzenie zamachów terrorystycznych w Moskwie, Bujnacku i Wołgodońsku, w wyniku których zginęło ponad 300 rosyjskich obywateli²⁴.

Głównym założeniem tzw. *polityki czeczenizacji* jest obsadzanie przez Kreml najważniejszych organów władzy etnicznymi Czeczenami i danie im dużej niezależności wewnętrznej²⁵. Ludzie ci, przy pomocy własnych struktur siłowych, mają zapewnić stabilność republice. Dysponując niemal nieograniczoną władzą i ogromnymi środkami finansowymi (płynącymi wprost z budżetu Federacji Rosyjskiej) mają skutecznie eliminować wszelkie zagrożenie ze strony islamskich ekstremistów tworzących *Emirat Kaukaski*. Klanem, który zapewnił skuteczną realizację tej polityki okazał się ród Kadyrowów²⁶. Zarówno Achmad jak i jego syn Ramzan podczas pierwszej wojny czeczeńskiej walczyli po stronie separatystów, by już podczas drugiego konfliktu przejść na stronę Krem-la. Dla wielu bojowników walczących u boku Achmada Kadyrowa (w latach 1994-1996) jego przejście na stronę „promoskiewską” traktowane jest do dnia dzisiejszego jako zdrada idei niepodległościowej. Intencją Władimira Putina było stworzenie sytuacji, w której to konflikt w tej republice przestanie mieć charakter konfrontacji rosyjsko-czeczeńskiej, a przybierze postać konfliktu wewnątrz narodu czeczeńskiego. Stopniowe przekazanie kontroli nad republiką na rzecz klanu Kadyrowów doprowadziło do tego, że dzisiaj władza Ramzana jest niemal niczym nieograniczona²⁷. Eliminując praktycznie wszystkich swoich wrogów wewnętrznych zbudował zręby systemu autorytarnego, w którym nie istnieje żadna opozycja. Ta ogromna niezależność Ramzana Kadyrowa wobec

²³ K. Wańczyk, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Czeczenii*, w: *Czeczenia – Rosja. Mity i rzeczywistość*, red. J. Brodowski, M. Smoleń, Kraków 2006, s. 126.

²⁴ M. Falkowski, *Czeczenia a Rosja: znaczenie kwestii czeczeńskiej dla współczesnej Rosji*, za: <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/prace-osw/2003-08-20/czeczenia-a-rosja-znaczenie-kwestii-czeczenskiej-dla-wspolczesnej> (dostęp 08.03.2016 r.), s. 30.

²⁵ M. Falkowski, *Kaukaz Północny: rosyjski węzeł gordyjski*, za: http://aei.pitt.edu/58353/1/prace_16_3.pdf (dostęp 14.03.2016 r.), s. 8.

²⁶ J. Rogoża, *Federacja bez federalizmu. Stosunki Moskwa – regiony*, za: <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/prace-osw/2014-05-07/federacja-bez-federalizmu-stosunki-moskwa-regiony> (dostęp 15.03.2016 r.), s. 21.

²⁷ M. Falkowski, *Czeczenia między kaukaskich dżihadem a ukrytym separatyzmem*, za: http://aei.pitt.edu/58307/1/punkt_widzenia_13.pdf (dostęp 12.03.2016 r.).

Kremla przejawia się w wielu dziedzinach. Warto tutaj wspomnieć chociażby o tym, że w Republice Czeczenii obowiązują przepisy zgodne z prawem szariatu (np. dopuszcza się wielożenstwo, czy też oficjalnie nie sprzedaje się alkoholu poza wyznaczonymi godzinami), a które jednocześnie są sprzeczne z rosyjską konstytucją. Kadyrow może także zawierać umowy handlowe z innymi krajami pomimo, że Czeczenia jest cały czas częścią Federacji Rosyjskiej. Ponadto Władimir Putin (mimo ogromnego sprzeciwu tzw. resortów siłowych Federacji Rosyjskiej) zezwolił na powołanie czeczeńskiego MSW oraz stworzenie czeczeńskich oddziałów zbrojnych. To one w dużej mierze są odpowiedzialne za skuteczną walkę z bojownikami *Emiratu Kaukaskiego*²⁸. Dysponując dobrym rozeznaniem terenu oddziałom Kadyrowa o wiele łatwiej jest eliminować członków tej organizacji, niż jednostkom przysłanym z zewnątrz, czyli z Rosji. O skuteczności tych działań najlepiej świadczy spadek liczby zamachów organizowanych na terytorium Czeczenii oraz całego Kaukazu. Warto bowiem wspomnieć, że oddziały Kadyrowa bardzo często (nawet nie mając oficjalnego zezwolenia od władz innych republik Kaukazu Północnego) przekraczają granice poszczególnych republik i tam uprowadzają, bądź też zabijają członków *Emiratu Kaukaskiego*. Skuteczne operacje czeczeńskich oddziałów (oraz rosyjskich służb) w okresie od 2012 do 2014 r., miały na celu zapewnienie spokoju i bezpieczeństwa podczas zimowej olimpiady, która odbyła się w lutym 2014 r. w Soczi.

Na rosnącą słabość *Emiratu Kaukaskiego* coraz większy wpływ mają także działania *Państwa Islamskiego*. Od listopada 2014 r. obserwujemy zjawisko składania przez znaczną część bojowników kaukaskich przysięgi samozwańczemu kalifowi *Państwa Islamskiego* Abu Bakr al-Bagdadiemu. O zjawisku tym często też mówi sam Władimir Putin, który rozmawiając z przywódcami państw zachodnich wskazuje, że również Rosja musi się zmagać z zagrożeniem płynącym ze strony tej organizacji²⁹. W czerwcu 2015 r. kalif utworzył Wilajet Kaukaz, czyli kolejną jednostkę terytorialną, w której skład wchodzi obszar Kaukazu Północnego. Składanie przysięgi na wierność Abu Bakr al-Bagdadiemu wiąże się oczywiście z wypowiedzeniem posłuszeństwa emirowi kaukaskiemu (bowiem oficjalnie *Emirat Kaukaski* odcinał się od działalności *Państwa Islamskiego*)³⁰. Zjawisko to wpisuje się w zmianę tożsamościową, która nastąpiła wśród samych bojowników w ostatnich latach. Tak jak do tej pory głównym ich celem była

²⁸ A. Malashenko, *Islam in Russia*, za: <http://eng.globalaffairs.ru/number/Islam-in-Russia-17002> (dostęp 15.03.2016 r.).

²⁹ A. Quinn, *U.S.-Russia Split Over Ukraine Gives Islamic State Upper Hand*, za: <http://eng.globalaffairs.ru/book/US-Russia-Split-Over-Ukraine-Gives-Islamic-State-Upper-Hand-16946> (dostęp 15.03.2016 r.).

³⁰ O. Krasnov, *New leader of „Imarat Kavkaz” not to be loyal to IS*, za: <http://eng.kavkaz-uzel.ru/articles/31512/> (dostęp 02.04.2016 r.).

walka z Federacją Rosyjską i wspieranie ceczeńskiego separatyzmu, tak obecnie ich działania wpisują się w ideę globalnego dżihadu, polegająca na walce z niewiernymi w każdym zakątku świata. Sukcesy, jakie *Państwo Islamskie* zaczęło odnosić od połowy 2014 r. doprowadziły do tego, że część młodych Czechenów zafascynowanych dżihadem opuściło Kaukaz Północny i wyjechało walczyć w ramach tej organizacji terrorystycznej w Syrii i Iraku³¹. Szacuje się, że nawet 3 500 obywateli Federacji Rosyjskiej może walczyć w szeregach *Państwa Islamskiego* w tym regionie świata³².

Czy stabilizacja Kaukazu Północnego jest w ogóle możliwa?

W ostatnich latach największa organizacja terrorystyczna na Kaukazie Północnym, jaką przez długi czas był *Emirat Kaukaski*, przeżywała ogromne trudności, które wynikały z problemów wewnętrznych oraz zewnętrznych. Trzeba jednak zauważyć, że kryzys tożsamościowy oraz organizacyjny *Emiratu Kaukaskiego* z pewnością nie doprowadził do całkowitej stabilizacji Kaukazu Północnego. Ta część Federacji Rosyjskiej jeszcze przez wiele lat będzie targana wieloma konfliktami etnicznymi oraz religijnymi. Coraz częściej słyzy się opinie, że obszar ten jest bliższy kulturowo np. Bliskiemu Wschodowi niż samej Rosji³³. Napięcia pomiędzy kaukaskimi narodami, czy też walka między dwoma nurtami islamu (sufickiego i safalickiego) pokazują, że do eskalacji konfliktów może dojść w każdym momencie. Należy także przypuszczać, że idea stworzenia islamskiego państwa na Kaukazie Północnym będzie w najbliższych latach nadal żywa. Postępująca derusyfikacja i islamizacja tego obszaru tylko utrwali wszelkie różnice kulturowe i cywilizacyjne, dzielące Kaukaz Północny od rosyjskiego centrum. Wydaje się, że hasło stworzenia niezależnego islamskiego państwa będzie co jakiś czas odżywało w różnych koncepcjach politycznych, może już nie pod szyldem *Emiratu Kaukaskiego*. Przepaść kulturowa pomiędzy Federacją Rosyjską, a Kaukazem Północnym pogłębia się i to niezależnie od tego, czy organizacja terrorystyczna (jaką jest *Emirat Kaukaski*) przeżywa obecnie kryzys, czy też nie.

Jarosław Kardaś – doktorant na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jego zainteresowania obejmują region Kaukazu Południowego i Północnego, szczególnie w aspekcie geopolityki, bezpieczeństwa i polityki zagranicznej.

³¹ A. Dyner, K. Rękawek, *Państwo Islamskie zagrożeniem dla Rosji*, za: <http://www.pism.pl/publikacje/biuletyn/nr-3-1240> (dostęp 10.03.2016 r.).

³² *Up to 3500 Russian citizens are fighting for militants in Syria and Iraq, MIA reports*, za: <http://eng.kavkaz-uzel.ru/articles/34946/> (dostęp 09.04.2016 r.).

³³ M. Falkowski, *Rosyjski „Bliski Wschód”: eskalacja konfliktów religijnych na Kaukazie Północnym*, za: <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2016-04-04/rosyjski-bliski-wschod-eskalacja-konfliktow-religijnych-na> (dostęp 08.04.2016 r.).

The “Twilight” or Already the “Night” of the Caucasus Emirate?

Jaroslav Kardaš

The Caucasus Emirate is an Islamist military terrorist organisation whose aim has been to create an Islamic state in the North Caucasus. Recently, the Emirate has gradually collapsed. This is related to a leadership crisis within the organisation, as well as the Moscow-implemented policy of “Chechenisation”, i.e. granting Chechnya, ruled by Ramzan Kadrov, internal independence and the guarantee of high grants in exchange for stabilisation through any means necessary.

The organisational weakness of the Caucasus Emirate is more and more affected by the activity of the so-called “Islamic State”. A significant number of Caucasian fighters pledge allegiance to the self-styled caliph of the Islamist State. In June 2015 the caliph created Vilayat Caucasus, another territorial unit encompassing the North Caucasus.

The article’s author analyses the causes behind the crisis of the Caucasus Emirate and notices that the crisis has not fully stabilised the North Caucasus. This part of the Russian Federation is bound to be tormented

«Закат» или уже «ночь» Кавказского Эмирата?

Ярослав Кардаш

Кавказский Эмират – это исламская террористическая организация, ставящая своей целью создание исламского государства на Северном Кавказе. Тем не менее в последние годы отмечаем постепенный упадок Эмирата. Это связано как с кризисом руководства внутри самой организации, так и с осуществляемой Москвой т.н. политики «чеченизации», которая предусматривает предоставление Чеченской Республике во главе с Рамзаном Кадыровым внутренней независимости и гарантии высоких дотаций в обмен на стабилизацию ситуации с использованием любых методов.

На организационную слабость Кавказского Эмирата все более сильное влияние имеют также действия т.н. «Исламского государства». Значительная часть кавказских боевиков приносят присягу самозваному халифу Исламского государства. В июне 2015 года халиф создал Вилайет Кавказ – очередную территориальную единицу, которая включает в себя регион Северного Кавказа.

Автор статьи анализирует причины кризиса Кавказского Эмирата

by ethnic and religious strife for many years to come. Opinions claiming the region's culture bears more resemblance to the Middle East's than Russia's are continuing to increase.

и отмечает, что ослабление боевиков не привело к полной стабилизации Северного Кавказа. Эта часть Российской Федерации в течение многих лет будет еще страдать от многочисленных этнических и религиозных конфликтов. Все чаще высказывается мнение, что этот регион в культурном отношении ест ближе, например, к Ближнему Востоку, чем к самой России.

